

ผมไม่ชอบขั้นสูง

.....ระพี สาคริก

หากกล่าวว่า "ผมไม่ชอบขั้นสูง" อาจทำให้หลายคนคิดว่า "เป็นเพราะซึบลาค เกรงจะตกลงมาคาบยาก็เป็นได้" แต่ถ้าสามารถมองลึกลงไปอีกระดับหนึ่งอาจเห็นว่า "เป็นเพราะผมไม่สนใจขั้นสูง" น่าจะมีเหตุผลสืบเนื่องมาจากการมองอีกด้านหนึ่ง ซึ่งในสภาพปัจจุบันหลายคนอาจมองเห็นได้ไม่ถนัดนัก

กล่าวคือ "เป็นเพราะคนเริ่มตระหนักถึงคุณค่าของพื้นดิน ซึ่งเป็นครูสอนให้ชีวิตมองเห็นสังขารรวมทั้งของ-คนเอง ที่ช่วยทำให้เข้าใจสังขารของโลกได้ชัดเจนยิ่งขึ้นถึงระดับหนึ่งแล้ว"

ถ้ามองเห็นประเด็นหนึ่งได้แม้จะค่อนข้างลึกสักหน่อยสำหรับบางคน โดยที่กล่าวว่า "น่าจะถือเป็นบุญซึ่งมีอยู่ในรากฐานความรู้สึกรักมาแต่อดีต" แต่เมื่อนำเอาเรื่อง "บุญ-กรรม" มากล่าว อาจทำให้หลายคนไม่เชื่อ ยิ่งตามสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันซึ่งมีอิทธิพลแรงจูงใจจากรูปวัตถุเข้าไปทำลายรากฐานคุณค่าของความเป็นคนอย่างลึกซึ้ง ทำให้เกิดความเชื่อได้เพียงอีกด้านหนึ่งว่า "สิ่งใดก็ตามที่จับต้องไม่ได้ เช่น รูปวัตถุย่อมไม่เชื่อ" ดังนั้น สิ่งซึ่งหลายคนเชื่อจึงมักไม่ได้เกิดจากใจ

ดังเช่นตัวอย่างซึ่งพบเสมอ ๆ หลังจากเกิดความขัดแย้งไม่ว่าเรื่องใด มักมีแนวโน้มเรียกหาหลักฐานด้านรูปวัตถุกันเป็นนิสัย แทนที่จะสามารถอธิบายให้เชื่อได้จากเหตุและผล

ความจริงแล้ว ประเด็น "บุญและกรรม" ไม่ใช่เรื่องไร้สาระ ดังเช่นที่ได้มีการชี้แนะไว้ว่า "ผู้เข้าถึงบุญไม่ว่าจะพบสิ่งใดและทำอะไร ย่อมมีสมาธิและมีความสุข" จึงเป็นผู้รู้คุณค่าของการทำงานเพื่อเพื่อนมนุษย์จากรากฐานที่อิสระถึงระดับหนึ่งแล้ว นอกจากนั้นยังมองเห็นความจริงว่า "ความสุขที่แท้จริงหาได้การอยู่อย่างเกษม-สันต์ธรรมดาไม่" หากหมายถึงการมุ่งมั่นทำงานอย่างรู้ตนเองโดยไม่ยอมตกเป็นทาสอิทธิพลอื่นใดซึ่งปรากฏอยู่ในวิถีชีวิต ช่วยให้รู้ถึงหน้าที่อันแท้จริงที่พึงปฏิบัติอย่างมั่นคง ซึ่งย่อมมีผลเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นเป็นธรรมชาติ

อาจถือเป็นโชคที่ก็ได้ที่ชีวิตตัวเองตั้งแต่เล็กแต่น้อย เป็นคนไม่สนใจสิ่งต่าง ๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในกระแส-การเปลี่ยนแปลงภายนอกตัวเองอย่างเกินเหตุและผล กับอีกด้านหนึ่งก็ได้ผู้ใหญ่ที่เข้าใจสังขารของชีวิตเป็นฝ่ายชี้แนะจากการปฏิบัติอย่างเห็นได้ชัด

ดังจะพบได้ว่า นอกจากไม่มีการปรนเปรอด้วยรูปวัตถุต่าง ๆ แล้ว ยังกล้าเสี่ยงนำลูกไปไว้ห่างคน โดยมีเจตนาให้เผชิญกับความลำบากเพื่อหวังให้มีโอกาสเรียนรู้ชีวิตจากสภาพที่เป็นจริง และตัวผู้ใหญ่เองก็ใช้ชีวิตอย่างไม่ยอมนำตัวเข้าไปเกาะรูปวัตถุและอารมณ์ใด ๆ ทั้งสิ้นหากปฏิบัติตัวอย่างเรียบง่ายให้ลูกหลานเห็นได้ชัดเจนมา-โดยตลอด

ถ้าหวนกลับไปค้นหาความจริงซึ่งปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตเท่าที่ผ่านพ้นมาแล้ว แม้เริ่มจากการศึกษาในโรงเรียนจะพบว่า ตัวเองผ่านการสัมผัสกับโรงเรียนลักษณะต่าง ๆ มาอย่างหลากหลายไม่น้อยกว่า 10 แห่งก่อนที่จะเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา บางโรงเรียนตนต้องเผชิญกับสภาพซึ่งจำต้องเก็บเศษอาหารที่คนอื่นโยนทิ้ง-ลงบนพื้นดินใส่ปากเพราะความหิว แล้วก็เปลี่ยนมาอยู่โรงเรียนในรั้วในวังซึ่งมีความสะดวกสบายแทบทุกอย่างแล้วในที่สุดก็หวนกลับมาใช้ชีวิตในโรงเรียนธรรมดา ๆ ซึ่งไม่ใหญ่โตและมีชื่อเสียงอะไรนักนอกจากความเรียบง่าย

แต่สิ่งซึ่งน่าจะถือเป็นประเด็นสำคัญยิ่งกว่าความหลากหลายของสภาพดังกล่าวแล้ว น่าจะได้แก่การที่ตน-ยืนอยู่ท่ามกลางบรรยากาศของชีวิตดังกล่าวอย่างภาคภูมิใจโดยไม่รู้สึกเดือดร้อนและรู้สึกค้น-ค้นเพื่อหามื้อเมื่อเปลี่ยนมาอยู่กลุ่มหนึ่งซึ่งตรงข้ามและให้ความร่วมมือกับทุกคนอย่างไม่ว่าเลือกจะยากคิมีงนอย่างไร โดยที่เข้าใจว่า การ-ที่ชีวิตเปลี่ยนแปลงจากด้านหนึ่งไปสู่อีกด้านหนึ่งแล้วหวนกลับมาอีก ก็เป็นไปตามขั้นตอนของธรรมชาติซึ่งแต่ละช่วง

ก็มีเหตุผลกำหนดจากเงื่อนไขภายในตัวเอง จึงไม่สนใจที่จะคิดค้นเพราะความอยากได้แต่อย่างใดทั้งสิ้น หากกลับทำให้มีความมั่นคงแข็งแรงยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ

แม้การเข้าสู่ระบบอุดมศึกษาก็พบความจริงว่า เกิดจากเหตุการณ์ซึ่งหลายคนรู้สึกว่า**"มีเหตุบังเอิญ"** เพราะคนไม่สนใจตะเกียกตะกายเข้าไปสอบแข่งขันเช่นคนอื่น ๆ คงจะพบว่าก่อนช่วงดังกล่าวแม้ผ่านชั้นมัธยมบริบูรณ์มาแล้ว และปรากฏว่าผลการสอบก็จัดว่าสูงกว่านักเรียนส่วนใหญ่ แต่กลับตัดสินใจเรียนซ้ำชั้นเดิมต่อมาอีกถึง 3 ปี หากใครสามารถมองได้ถึงด้านซึ่งเป็นรากฐานจะพบความจริงว่า แต่ละปีมีการแบ่งเวลาไปใช้เรียนรู้งานด้านศิลปะด้วยตัวเอง กับอีกด้านหนึ่งก็มักใช้เวลาสอนเพื่อน ๆ ซึ่งเข้ามาถามปัญหาต่าง ๆ อย่างผสมผสานกันไปโดยที่รู้สึกว่าคือวิถีทางส่วนหนึ่งที่ทำให้ความสุขแก่ชีวิตตัวเองเป็นธรรมชาติ

เหตุการณ์ซึ่งทำให้คนเข้าไปเรียนในระดับอุดมศึกษาเสมือนเป็น**"เหตุบังเอิญ"** แต่ผู้ที่มองเห็นได้ถึงความจริงในอีกด้านหนึ่งคงรู้สึกได้เองว่า**"คือการเข้าไปอย่างเป็นธรรมชาติ แทนที่จะเกิดจากความอยาก"** กระทั่งมาถึงช่วงผ่านการศึกษาระดับอุดมศึกษา แม้จะมีโอกาสและตำแหน่งเปิดโอกาสรอไว้ในกรุงเทพ ฯ. แต่ตนก็ตัดสินใจออกไปเผชิญกับสภาพชีวิตซึ่งไม่มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ นอกจากนั้นยังมีไข้ป่าชุกชุม และต้องไปอยู่ในสภาพเช่นลูกจ้างชั่วคราว แต่มองเห็นโอกาสที่จะคิดริเริ่มสิ่งซึ่งคนส่วนใหญ่คิดว่ายากอย่างท้าทายโดยไม่สนใจว่าตนจะได้รับอะไรเป็นสิ่งตอบแทน จนในที่สุดอำนาจจากส่วนกลางหยิบยื่นตำแหน่งนักวิจัยมาให้เอง และใช้อำนาจสั่งย้ายเข้ามาทำงาน เริ่มสร้างพื้นฐานการวิจัย เรื่องข้าวที่สถานีทดลองเกษตรกลางในกรุงเทพ ฯ.

แม้การจับงานกล้วยไม้ ก็เกิดจากความรูสึกซึ่งเห็นได้ในช่วงนั้นว่า มีคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่เล่นกล้วยไม้และนำไปใช้เป็นเครื่องมือแบ่งชนชั้นโดยสร้างภาพสะท้อนออกมาว่า**"กล้วยไม้เป็นของเล่นสำหรับผู้มีเงิน ส่วนคนจนและเด็กไม่สมควรจะเล่น"** กับอีกด้านหนึ่งก็พบว่า**"คนส่วนใหญ่มองเห็นกล้วยไม้เป็นของเล่นสำหรับเศรษฐี ถ้าใครริเริ่มจะเล่นก็เท่ากับทำลายเศรษฐกิจ"** แต่ตนกลับมองเห็นว่า สิ่งทีกล่าวมาแล้วไม่ใช่เรื่องของกล้วยไม้เลยหากเป็นเรื่องของคนโดยแท้ จึงนำปฏิบัติจากรากฐานแนวคิดของตัวเองเพื่อพิสูจน์ความจริง แม้จะต้องควักเงินรายได้ส่วนตัวซึ่งมีเพียงเงินเดือนที่ไม่มากนักออกมาใช้จ่าย

อนึ่ง ในช่วงเริ่มต้นชีวิตทำงานก็เริ่มต้นชีวิตครอบครัว และยังมีแม่บังเกิดเกล้ามาร่วมด้วย ตนก็เริ่มรู้สึกว่ามีความหมายชนรุ่นหลังเข้ามาหาเพื่อใช้เป็นที่พักใจ รวมทั้งคนทำงานในระดับกรรมกรซึ่งตนและครอบครัวก็เปิดโอกาสให้จากใจจริง ทำให้เกิดความอบอุ่นขึ้นทั้งสองด้านอย่างเป็นธรรมชาติ

อนึ่ง ในช่วงนั้นผมมีโอกาสพบความจริงมาแล้วว่า**"พอลงมาถึงการไปศึกษาต่อในต่างประเทศ โดยเน้นการไปเมืองฝรั่ง ถือเป็นสิ่งวิเศษสุด"** ถึงกับมีคำกล่าวจากปากผู้ใหญ่หลายคนว่า**"อย่างน้อยก็ขอให้ไปซุกหัวเมืองนอกกลับมาให้ได้ ยิ่งไปอเมริกาด้วย"**

ในช่วงปี พ.ศ.2487 ผมถูกทางการจัดให้ไปศึกษาดูงาน เรื่องการผลิตข้าวในภาคใต้ของสหรัฐอเมริกา ร่วมกับคนไทยอีก 5 คนเป็นเวลา 4 เดือน ตอนที่ยังไม่เคยไปก็รู้สึกตื่นเต้นพอสมควร แต่พอไปถึงแล้วก็รู้สึกเฉย ๆ แต่ไม่ได้หมายความว่าอยู่เฉย หากนำเอาสิ่งซึ่งผ่านสายมาแทบทุกเรื่องมาคิดวิเคราะห์หาความจริงให้ถึงที่สุดเท่าที่ภูมิปัญญาของตนพึงมีอยู่ในขณะนั้น หลังจากกลับมาถึงเมืองไทยเป็นช่วงพอดีกับการจัดตั้ง**"กรมการข้าว"** ประกอบกับการที่ตนมีงานสอนวิชา**"สถิติและการวางแผนวิจัยชีววิทยา"**ในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ด้วย จึงถูกคัดเลือกให้ไปรับการฝึกอบรมวิชาดังกล่าว ที่ศูนย์ฝึกอบรม ขององค์การอาหารและเกษตรสหประชาชาติ ณ กรุงเคิลส์ ประเทศอินเดียอีก 3 เดือน

จากนั้นมาได้ไม่นาน ก็ได้รับการคัดเลือกจากกรมการข้าวให้ไปศึกษาต่อในระดับ**"ปริญญาโท และปริญญาเอก"** ที่มหาวิทยาลัยแห่งมลรัฐมิสซิสซิปปี ซึ่งอยู่ในภาคใต้ของสหรัฐอเมริกาและเป็นแหล่งที่มีการปลูกข้าวอย่างกว้างขวาง โดยทุนของ**"มูลนิธิริอ็อกกี้เฟลเลอร์"** ซึ่งทราบกันดีว่าทุนนี้ให้ได้ไม่ยากนัก และจะต้องผ่านการสอบสัมภาษณ์โดยผู้แทนซึ่งบินมาจากสหรัฐอเมริกา หากสอบผ่านแล้วทางนั้นจึงส่งแบบฟอร์มใบสมัครมาให้ และเป็นที-

ทราบคือว่า "ผู้ที่ได้รับทุนนี้ ถ้ามีภรรยา ก็จะได้รับทุนทั้งสองคน เพื่อให้ไปอยู่ช่วยเหลือสามี"

ความจริงผมไม่ได้มีความอยากแฉงอยู่ในเรื่องนี้แม้แต่น้อย แต่ก็คิดแต่เพียงว่า ถ้าได้ไปก็จะทำให้ดีที่สุดเท่า-
นั้น หลังจากผู้แทนทุนบินมาสัมภาษณ์และกลับไปไต้หวันนาน ก็ได้รับแบบฟอร์มใบสมัครรับทุนและใบตรวจโรค ซึ่งจะ
ต้องให้หมอคนหนึ่งโรงพยาบาลศิริราช ซึ่งมูลนิธิจำเพาะเจาะจงตัวบุคคลด้วย ประกอบกับได้รับเอกสารรับเข้า
เรียนต่อจากมหาวิทยาลัยดังกล่าวเป็นที่เรียบร้อย

ระหว่างนำเอกสารทั้งหมดไปส่งไปรษณีย์โดยถือไปด้วยตัวเอง บังเอิญเดินผ่านหน้าห้องอธิบดี และอธิบดี
โผล่ออกมาพบพอดีจึงถามว่าจะไปไหน หลังจากตอบให้ทราบก็สั่งให้เจ้าหน้าที่ช่วยนำไปส่งโดยเกรงว่าผมจะต้อง
เสียเงินค่าส่งเอง ซึ่งตนก็ไม่ขัดความตั้งใจจึงส่งไปให้

ปรากฏว่า เวลาผ่านพ้นมานานผิดปกติ จนถึงช่วงซึ่งอธิบดี เดินทางไปประชุมที่นครนิวยอร์ก จึงถูกฝรั่งต่อว่า
ว่า "ไต้หวันจะส่งนายระพี ๑. ไปเรียนต่อโดยทุนของเขา แต่แล้วทำไมจึงหายเงียมไปเฉย ๆ " พออธิบดีกลับมา
กรุงเทพฯ ๑. จึงส่งสอบสวนหาความจริงและพบว่า "เจ้าหน้าที่เอาเงินค่าส่งไปใช้ส่วนตัว" เรื่องจึงผ่านไปหนึ่งปีแต่ก็
คงไม่เปล่าประโยชน์ ปรกติเป็นข้าราชการในยุคนั้นหากไม่มีความผิดก็จะได้ขึ้นเงินเดือนปีละขั้น แต่หากผู้มีอำนาจ
คิดจะขึ้นเงินเดือนให้ลูกน้องตัวเอง 2 ขั้น ก็จะต้องไปเอาของคนอื่นมาใช้"

ช่วงนั้น ผลจากการที่กรมงานเจ้าสังกัดทำให้ผู้บริหารในระดับสูงคนหนึ่งนำอัตราขึ้นเงินเดือนประจำปีไปให้
ลูกน้องตัวเองโดยอ้างเหตุผลว่า เพราะผมจะได้ไปเรียนเมืองนอกแล้ว แต่เมื่อไม่ได้ไปจึงทำให้ปีนั้นไม่ได้เงิน-
เดือนขึ้น ทำให้หลายคนในกรมรู้สึกเคียดแค้นแทนผม แต่ตนก็ไม่สนใจและยังห้ามคนอื่นไม่ให้เอาเรื่อง เนื่องจาก
เป้าหมายชีวิตตัวเองไม่ได้อยู่ที่ประเด็นนั้นอยู่แล้ว คงมุ่งมั่นทำงานตามความคิดตัวเองต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

อย่างไรก็ตาม หลังจากทางเจ้าของทุนทราบความจริงจึงเก็บทุนรอไว้ให้ในปีต่อไปอีกถึง 3 ปี และพบว่า
ทุกปีจะมีการเตือนมาว่า "เมื่อไหร่จะไป" แต่ตนก็ไม่สนใจ โดยที่ในใจตัวเองรู้สึกว่าการจะทำอะไรก็ได้ผล
ขึ้นอยู่กับแนวคิดและความรู้ความสามารถของตนเองโดยแท้ หาข้อมูลที่มีปริญาสูง ๆ ไม่" แต่ก็ไม่ได้พูดคุยกับใคร
หากมุ่งทำงานต่อมอย่างมั่นคงอยู่กับตัวเองโดยตลอด แม้อาจมีเสียงนินทาบ้างซมบ้าง แต่ก็ละวางได้ ทำให้มี
สมาธิในการทำงานที่ตนรักและเชื่อในเหตุผลอย่างแน่วแน่

แม้ช่วงหลัง ๆ ซึ่งมีคนยอมรับผลงาน ก็มีบางคนถามว่า "คนไปเรียนเมืองนอกจบมาจากประเทศไหน ผม
ก็ตอบอย่างตรงไปตรงมาว่า "เปล่าครับ ผมจบในเมืองไทยและจบปริญญาตรีเท่านั้น" คงไม่ใช่ตอบอย่างภาค
ภูมิใจ หากตอบเพื่อย้อนกลับไปให้คิดเอาเอง"

ในช่วงที่เข้าไปรับตำแหน่งผู้บริหารมหาวิทยาลัยก็มีแง่คิดอีกเช่นกัน ในขณะที่ผมทำงานอยู่ในภาควิชา-
ซึ่งเป็นหน่วยงานเล็กหรือย่อยของมหาวิทยาลัย วันหนึ่งก็มีเรื่องใหญ่ถึงขั้นนิสิตรวมตัวกันหยุดเรียน และเดิน
ขบวนขับไล่ผู้บริหารกันเป็นเวลาหนึ่งเดือนเต็ม ๆ เนื่องจากเกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างสองด้าน ซึ่งกรณี
ที่เกิดขึ้นย่อมมีการแตกแยกภายในเป็นธรรมดา

หลังจากเรื่องราวยุติลงโดยที่อธิการบดีและเลขาธิการซึ่งเป็นผู้บริหารทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ
ต้องถอนตัวออกไปในที่สุด จึงมีคนกลุ่มหนึ่งมาหาผมขอให้เข้าไปรับตำแหน่งผู้บริหารเริ่มจากระดับปฏิบัติ จึงได้
ย้อนถามไปว่า "เพราะเหตุใดจึงมาหาและขอร้องผม" ก็ได้รับคำตอบอย่างชัดเจนว่า "เพราะเราสามารถพูดคุยกับ
ได้ทุกกลุ่ม" ตนจึงย้อนสอนไปว่า "กฎระเบียบต่าง ๆ ไม่ใช่ของจริง แต่เหตุผลที่นำมาถ่วงน้ำหนักนั้นแหละคือของจริง"

หลังจากนั้นตนจึงพิจารณาปรับ และเมื่อเข้าไปทำงานในหน้าที่ก็ได้ทุ่มเทให้ทั้งชีวิตและจิตใจ ถ้าใครจะ
ถามว่าสมัครรับเลือกตั้งหรือเปล่า" ก็คงตอบได้ว่า "สมัคร" เพราะการรับก็คือการสมัครใจ หากถามว่า "มีการ
เลือกตั้งหรือเปล่า" ก็คงตอบได้ว่า "มี" เพราะมีคนรวมตัวกันพิจารณาเลือกสรรแล้วจึงมาหาและขอให้รับ "แต่
เป็นการเลือกตั้งที่อยู่บนรากฐานธรรมชาตินี้" และหลักธรรมที่ใช้ไว้ว่า "ถ้าไม่มีสิ่งนี้ย่อมไม่มีสิ่งนั้น" ดังนั้นน่าจะ
เป็นเพราะคนส่วนใหญ่ในสังคมขาดความเป็นธรรมชาตินี้ ทำให้มองในมุมกลับไม่เห็น จึงร่วมกันสร้างปัญหาเพิ่มขึ้น

สิ่งซึ่งหยิบยกมาเป็นกรณีตัวอย่างให้แต่ละคนนำไปคิด หากมองจากรากฐานที่ละจากภาวะยึดติดรูปแบบ ถึงระดับหนึ่งได้ย่อมพบเองว่า จริง ๆ แล้วก็มีทั้งการสมัครรับเลือกตั้งและการเลือกตั้งซึ่งอยู่ด้วยกันทั้งสองด้าน แต่ผู้ที่**"มองทวนกระแส"**เท่านั้นที่จะเห็นความจริงได้ ไม่เช่นนั้นแล้วคงกล่าวอย่างมั่นใจได้ว่า สิ่งซึ่งเชื่อมั่นและนำมาปฏิบัติกันในปัจจุบัน ก็คือการเดินตามกระแสที่เกิดจาก**"ภาวะยึดติดรูปแบบจากชนต่างชาติซึ่งหามาก่อนส่ง-ผลมอมเมา ทำให้สังคมจำต้องเผชิญกับปัญหาหนักมากยิ่งขึ้น จนอาจจำต้องถึงล่มสลายไปในที่สุด"**

ถ้าสามารถมองภาพทุกสิ่งทุกอย่างในมุมกลับ หรืออาจกล่าวว่า**"มองทวนกระแสได้อย่างเป็นธรรมชาติ"** แทนที่จะเน้นอยู่กับด้านรูปแบบด้านเดียวไม่ว่าเรื่องอะไร ดังที่พบเห็นได้ในปัจจุบัน แม้ใครจะว่าเป็น**"คนอุทริคนแปลกประหลาด หรือคนแยกแยะ"** ย่อมรับฟังได้แต่ไม่ทวนไหว ถือเป็นสิ่งที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปสำหรับใช้เป็นเครื่องมือส่งเสริมการรู้คุณค่าของตนเองให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

หลังจากรากฐานตัวเองหยั่งลงลึกซึ่งถึงระดับหนึ่ง จากเหตุและผลดังได้กล่าวแล้ว พอมีคนมาถามว่า**"หลังเกษียณอายุแล้วจะไปทำอะไร ?"** ซึ่งขณะนั้นยังเหลือเวลาอีกกว่า 2 ปีจะเกษียณอายุ เมื่อถูกสะกิดจึงตัดสินใจลาออกก่อนเกษียณ และหลังจากออกมาแล้วยังประกาศสัจจะว่า**"ต่อไปจะไม่ขอรับตำแหน่งใด ๆ ที่มีอามิสและอำนาจอีกต่อไป"** แต่คิดและมุ่งทำงานลงสู่ด้านล่างอย่างอิสระและมีความสุขอยู่กับการทำงานมาโดยตลอด

ถึงกระนั้นก็ยังมีคนจากพรรคการเมืองบางพรรคมาหาและกล่าวชวนให้สมัคร เข้าไปเป็นสมาชิกพรรค โดยกล่าวชี้แจงว่า **"เพราะเห็นผมเป็นคนมุ่งมั่นทำงานให้แก่ส่วนรวมอย่างจริงจังมาโดยตลอด ถ้าได้เข้าไปเป็น ส.ส. ย่อมมีโอกาสเป็นรัฐมนตรี จะได้ช่วยบ้านเมืองมากกว่านี้"** ผมกลับตอบไปอย่างสั้น ๆ ว่า **"นั่นไม่ใช่วิถีทางของชีวิตผม"** เนื่องจากคนมองเห็นสัจจะธรรมอยู่ในด้านตรงข้ามชัดเจนพอสมควรแล้ว แต่ก็เชื่อว่าจะปฏิเสธอีกด้านหนึ่งด้วยเห็นความจริงว่า ความสมบูรณ์พร้อมย่อมมีทุกด้านหมุนวนร่วมกัน **"หากยืนอยู่ด้านล่างอย่างชัดเจนย่อมเห็นได้ความจริงได้อย่างครบถ้วนซึ้งมันใจได้"**

"มีสิ่งซึ่งคนเรียนมาจากชีวิตตัวเองและเชื่อว่าเป็นศีลธรรม จึงใคร่ขอฝากไว้แก่ชนรุ่นหลังด้วยความเคารพรักจากใจจริง" ว่า เราแต่ละคนที่เกิดมาพึงต้องเรียนรู้จากเพื่อนมนุษย์ และไม่ควรถูกกำหนดกรอบตัวเองว่าจะต้องเป็นคนพวกเดียวกันแม้ร่วมชาติร่วมภาษาเท่านั้น แม้คนละชาติคนละภาษาเราก็ควรเรียนรู้จากเขาเพราะอยู่ร่วมโลกเดียวกันอย่างปฏิเสธความจริงเสียมิได้

การจะเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างได้ผลจริงจังแต่ละคนควร เริ่มต้นที่ตัวเองก่อนอื่น โดยมี**"การรู้เรารู้เขาร่วมกับการเอาใจเขาใส่ใจเราให้ได้"** ย่อมทำให้เขาเกิดศรัทธาเป็นธรรมชาติ เราจึงต้องเปิดใจกับเขาก่อนซึ่ง**"แต่ละคนพึงต้องสนใจจะหิวให้ลคนน้อยลงเป็นลำดับ"** ถ้าเราปิดเขา เขาก็ย่อมปิดเราเป็นธรรมดา หากเขาสนใจมาหาเราแต่แฝงไว้ด้วยเจตนาอย่างอื่น เราควรนำเอาสัจจะธรรมที่กล่าวไว้ว่า **"จงเอาชนะความไม่ดีด้วยความดี"** ซึ่งจะเป็นโอกาสให้เราเรียนรู้ความจริงจากเขาชัดเจนยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ควรทวนกลับมาพิจารณาที่ตัวเองเสมอว่า เราเข้าไปยึดติดเขาหรือปฏิเสธเขาหรือเปล่า ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดก็ตาม ทั้งนี้และทั้งนั้นเพื่อรักษาความเป็นตัวของตัวเองเอาไว้ให้มั่นคงอยู่ได้ หากเข้าไปตามกันและลอกเลียนแบบจากเขา คงจะพบตัวอย่างได้จากหลายคนที่ชอบนำ เรื่องของเขามาอ้างจนเป็นนิสัยอย่าง-ปลดปล่อยได้ยาก และในที่สุดผลงานจากตัวเองก็ไปไม่ได้ไกลสักทั้งยังทำให้ตนจำต้องจมลงไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งฟื้นคืนสภาพปกติได้ยากยิ่งขึ้น

การไม่ยอมตามกันหรือลอกเลียนแบบคนอื่นก่อนที่จะนำมาคิดค้นหาเหตุผลจนกระทั่งมองเห็นความจริงให้ถ่องแท้เสียก่อน ย่อมทำให้การสร้างงานมีโอกาสที่จะได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ และทำให้มีผลมันคงยั่งยืน อีกทั้งช่วยให้การดำเนินชีวิตสามารถเป็นไปได้อย่างดีด้วยดีโดยตลอด

หากเข้าถึงสังขารจริงย่อมมีธรรมชาติความรู้สึกรู้สึกที่มองทวนกระแสได้เองและเห็นว่า"ยิ่งอยากก้าวหน้าไปไกลเหนือคนอื่นก็ยิ่งไปไม่ได้ไกล ยิ่งอยากขึ้นไปอยู่ที่สูงเหนือคนอื่นก็ยิ่งขึ้นไปไม่ได้จริง แม้บางคนอาจรู้สึกว่าตนขึ้นไปได้แล้วและหลงว่าคือความสำเร็จของชีวิต ในที่สุดก็ต้องหล่นลงมาและได้รับผลเสียหายอย่างฝันไม่ได้" หากลงมาแล้วเริ่มเกิดสติย่อมคิดได้เองว่า"แท้จริงแล้วสิ่งที่หมกมุ่นคำนึงจะอยู่ที่พื้นดินมากกว่า" ส่วนผู้ที่ลงมาแล้วยังไม่ได้สติ ย่อมมีธรรมชาติที่กระตุ้นให้ตะเกียกตะกายแย่งชิงกันขึ้นไปใหม่จนกว่าไฟจะมอดไปเอง แต่ในรากฐานจิตใจก็ยังคงฝังแน่นไว้ด้วยเงื่อนไข แม้ตายไปก็ถูกธรรมชาติกำหนดให้ต้องหอบเอาไปด้วยอย่างละไม่ได้

ผู้ที่เข้าถึงสังขารได้จริงย่อมเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่า บุคคลผู้ละความอยากได้แล้วหาใช่เป็นผู้ที่ปฏิเสธตัวเอง ทำให้ปฏิเสธอย่างอื่นแม้การทวงถามหนี้ที่ แคกลับยิ่งห้ามมากขึ้นหากอยู่บนรากฐานที่อิสระโดยไม่มียึดติดอยู่กับรูป-วัตถุจึงไม่คิดจะไล่สิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น" แม้ว่าไม่คิดอยากได้ก็ย่อมได้มาจากผลการทำงานเป็นธรรมชาติ เมื่อไม่คิดปฏิเสธตัวเองย่อมไม่ปฏิเสธที่จะรับไว้ด้วยรู้ถึงเหตุและผลอันเป็นที่มาก่อนอื่น เมื่อรับแล้วย่อมนำมาใช้สร้างประโยชน์สุขให้กับเพื่อนมนุษย์ทุกคนอย่างปราศจากกรอบของพรรคพวก และตนก็มีโอกาสเรียนรู้ความจริงจากมุมกลับลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอีก

บุคคลผู้ซึ่งพื้นฐานชีวิตมาแล้วจนกระทั่ง เข้าถึงสังขารชัดเจนยิ่งขึ้นย่อมมองเห็นธรรมด้วยความรู้ความเข้าใจจริง จึงเป็นผู้ที่มองทุกสิ่งแล้วเห็นธรรมได้ทั้งสิ้น ซึ่งหมายถึงเป็นผู้ที่ปลอดแล้วระดับหนึ่งจากเงื่อนไขทั้งหลาย และในทางปฏิบัติย่อมไม่ปฏิเสธสิ่งต่าง ๆ ถึงระดับหนึ่งด้วย หากสามารถเข้าใจว่า คนดีก็คือธรรม คนไม่ดีก็คือธรรม คนดีหรือคนไม่ดีก็คือธรรม คนชเมื่อก็คือธรรม และคนทะเลาะกันก็คือธรรม หากมองภาพรวมก็ย่อมเห็นว่าคือ"ความหลากหลายอันเป็นธรรมชาติ" จึงเข้าใจได้ลึกซึ้งว่า"คืออิทธิพลจากธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งหลาย" ผู้ที่ละความอยากได้ถึงระดับหนึ่งแล้วจึงไม่ทะเลาะกับใคร หากอยู่ด้วยความรับผิดชอบโดยถือว่า ตนยังมีเหตุมีผลสื่อถึงผู้อื่นต่อไปอีก ส่วนด้านในตัวเองคงอยู่ด้วยความสนใจที่จะเข้าใจความจริงได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเท่า-

ผู้ซึ่งกล่าวถึงตัวเองว่า"คนเข้าใจแล้ว" แต่การกล่าวถึงตัวเองด้วยทิศทางออกจากตัวเองย่อมมีลักษณะเช่นเดียวกับกับการโต้แย้งคนอื่นจึงอ่านได้ว่า"ยังไม่เข้าใจจริง" หากสิ่งซึ่งคิดว่าเข้าใจคือความเข้าใจที่ยึดติดอยู่เพียงเปลือกนอก โดยที่ยังมองได้ไม่ถึงกระแสซึ่งเชื่อมโยงถึงกันของทุก รูปลักษณะแม้ภายนอกจะไม่เหมือนกัน

หากรู้ถึงที่สุดแล้วไม่ว่า ณ มุมใดมุมหนึ่งย่อมมีธรรมชาติที่ปล่อยวางได้ และมองเห็นโอกาสที่จะเรียนรู้ต่อไปเพื่อช่วยให้ตนเข้าถึงความสุขลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งอีกด้านหนึ่งย่อมช่วยให้เข้าใจโลกชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นสิ่งที่คิดตามมาด้วยในที่สุดย่อมเข้าถึงจุดจบซึ่งอยู่ในรากฐานตนเองเพราะไม่เคยคิดคาดหวัง หากเข้าใจถึงแก่นแท้ของชีวิตอันดีคือความสุขที่สุขแล้ว บุคคลผู้เข้าใจแล้วย่อมไม่นำมาใส่ใจว่าใครจะชื่นชมหรือไม่ โดยเหตุที่รู้ว่าสิ่งดังกล่าวเป็นเรื่องธรรมชาติของแต่ละคนโดยแท้ เพียงแต่ตั้งมั่นอยู่ในใจว่า"ขอให้ทุกชีวิตจงประสบโชคที่เท่านั้น" และรำลึกอยู่เสมอว่า "เพราะคนมุ่งมั่นทำดีที่สุด ก็อีกด้านหนึ่งก็มีความแน่วแน่มุ่งมั่นอยู่กับการรักษาความเป็นตัวของตัวเองไว้ได้อย่างมั่นคงมาโดยตลอด ชีวิตจึงสามารถดำเนินมาได้จนถึงจุดนี้ ดังที่สังขารได้ชี้ไว้ว่า"หากไม่มีวันนั้นย่อมไม่มีวันนี้"

"ขอมอบเรื่องนี้ไว้แก่ชนรุ่นหลังซึ่งยังพอจะเข้าถึง ได้เก็บไปคิด ในโอกาสครบรอบ 50 ปีแห่งวันมงคลสมรสของเราทั้งสองคน ซึ่งประทับประคองกันมาอย่างดีที่สุดโดยตลอด เท่าที่สติปัญญาพอจะมีอยู่ แม้จะต้องเห็นทวนกระแสซึ่งจำต้องฝ่าคลื่นและแรงลมที่พัดกระหน่ำรุนแรงยิ่งขึ้นแต่ก็เชื่อมั่นว่าจะได้สิ่งซึ่งท้าทายด้วยเงินและแลกด้วยวัตถุไม่ได้ไม่ว่าจะมีมูลค่ามากแค่ไหน และเราคงไม่มีวันลืมว่า"เพื่อนมนุษย์ทุกคนเป็นครูที่ดีที่สุดอย่างปราศจากความรูสึกว่าใครคือศัตรูของเรา เนื่องจากชีวิตผ่านพ้นมาจนถึงช่วงซึ่งเห็นด้านดีให้ทุกเรื่องแล้ว แม้ว่ายังคงมีความชัดเจนต่างกันไปบ้าง แต่นั่นย่อมบอกให้รู้ว่า เรายังคงต้องเดินต่อไปตามสังขารจนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทางด้วยตัวเอง โดยมีอีกด้านหนึ่งซึ่งให้โอกาสเรียนรู้ความจริงลึกซึ้งยิ่งขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ.